

PROJECT BOERENZWALUW verslag 2015

Kamerik, oktober 20145
José van Miltenburg
ANV De Utrechtse Venen

Inhoudsopgave

1.	Inleiding.....	3
2.	Werkwijze	3
3.	Deelnemende bedrijven	4
4.	Resultaten.....	4
5.	Maatregelen	8
6.	Publiciteit en educatie.....	8
7.	Conclusies en aanbevelingen	10

1. Inleiding

ANV De Utrechtse Venen is in 2010 in het kader van Het jaar van de Boerenwaluw begonnen met het onder de aandacht brengen van de boerenwaluw onder haar leden. In 2011 is de ANV hiervoor een project gestart. In 2011 hebben zich 58 boeren aangemeld voor deelname. Naar aanleiding van deze enthousiaste deelname heeft de ANV er voor gekozen om hier een vervolg aan te geven, met een meerjarig project (2012 t/m 2014) met financiering van het VSB-fonds Woerden, Dichtbijfonds Rabobank Rijn en Veenstroom, Stichting De Ronde Venen Fonds en Vogelbescherming Nederland. In 2015 krijgt het project opnieuw een vervolg; dit keer met financiering van de Provincie Utrecht.

Met dit project trachten we op ten minste 58 bedrijven (het aantal deelnemers uit 2011) de leefomstandigheden voor de boerenwaluw te verbeteren. Dit moet leiden tot substantiële toename van het aantal bewoonde nesten.

Daarnaast hopen we te bereiken dat de kennis over deze vogel op de betreffende bedrijven zal toenemen, wat een blijvend positief effect zal hebben op de populatie.

Dit verslag beschrijft de aanpak en resultaten van 2015.

2. Werkwijze

Alle 58 boeren die in 2011 deelnamen zijn in de daarop volgende jaren benaderd en ook nieuwe geïnteresseerden. Zij hebben daarbij de rapportage van de resultaten van de voorgaande jaren ontvangen. Daarnaast is er in de mailing algemene voorlichting gegeven over de boerenwaluw.

Ook zijn er telformulieren gestuurd met een korte handleiding voor het inventariseren volgens de SOVON-methode. Met de telformulieren konden ook de broedomstandigheden op de bedrijven worden geïnventariseerd.

Er was een aantal opties om de gegevens te verzamelen:

- de deelnemers konden zelf hun nesten tellen en de telgegevens doorgeven op een telformulier;
- de gebiedsregisseurs (veldmedewerkers) die op de bedrijven kwamen voor het weidevogelbeheer, namen de tellingen van de boerenwaluwen voor hun rekening;
- vrijwilligers die op de bedrijven kwamen voor het beschermen van weidevogelnesten telden tevens de boerenwaluwnesten.

Waar de gebiedsregisseurs telden, hebben zij (in 2013) de Advieslijst Boerenwaluwvriendelijke Maatregelen doorgesproken met de deelnemers.

In 2015 is er naast algemene informatie uit brochures en folders, een informatieblad met "12 weetjes over de boerenwaluw" aan de deelnemers gestuurd en was er aandacht voor extra voorlichting over de boerenwaluw aan boeren en burgers.

In 2015 zijn voor het project twee tellingen verricht van het aantal bewoonde nesten. De tellingen zijn uitgevoerd volgens de gestandaardiseerde methode van SOVON Vogelonderzoek Nederland. De telling bestond uit twee telronden. De eerste telling vond plaats in de periode tussen 20 mei en 15 juni (eventueel in twee tellingen) en de tweede telronde tussen 5 juli en 25 juli. Na het broedseizoen zijn de telformulieren verzameld en de resultaten ingevoerd in de (vernieuwde) database van SOVON. De resultaten zijn verwerkt in deze rapportage en zijn met de deelnemers besproken op de jaarlijkse evaluatieavond van het agrarisch natuurbeheer.

3. Deelnemende bedrijven

In 2011 zijn van 58 agrarische bedrijven in het werkgebied van ANV De Utrechtse Venen telresultaten bekend van de aantallen boerenzwaluwen.

In de loop der jaren zijn er bedrijven afgevallen, vaak omdat ze geen nesten meer hadden, maar ook nieuwe enthousiaste deelnemers bijgekomen. De aantallen deelnemers per jaar staan in tabel 1.

In 2015 hebben we 71 deelnemers. Van 38 deelnemers zijn gegevens van alle jaren tot 2011 bekend. Aan de hand van de resultaten van deze 38 bedrijven kunnen we trends laten zien en mogelijk conclusies trekken over aantalsontwikkelingen.

Tabel 1. Aantal deelnemers per jaar waarvan de resultaten bekend zijn.

	Deelnemers 2011	Deelnemers 2012	Deelnemers 2013	Deelnemers 2014	Deelnemers 2015
2011	55	45	55	54	50
2012		4	3	4	3
2013			16	15	14
2014				1	0
2015					4
Totaal	58	49	74	74	71

Wie de tellingen heeft uitgevoerd is te zien in tabel 2.

Tabel 2. Tellingen uitgevoerd door boer, gebiedsregisseur of vrijwilliger.

	Aantal 2011	Aantal 2012	Aantal 2013	Aantal 2014	Aantal 2015
Boer zelf		49	20	19	15
Gebiedsregisseur	58		49	51	51
Vrijwilliger			5	4	5
Totaal	58	49	74	74	71

De ligging van de bedrijven is te zien op kaart 1.

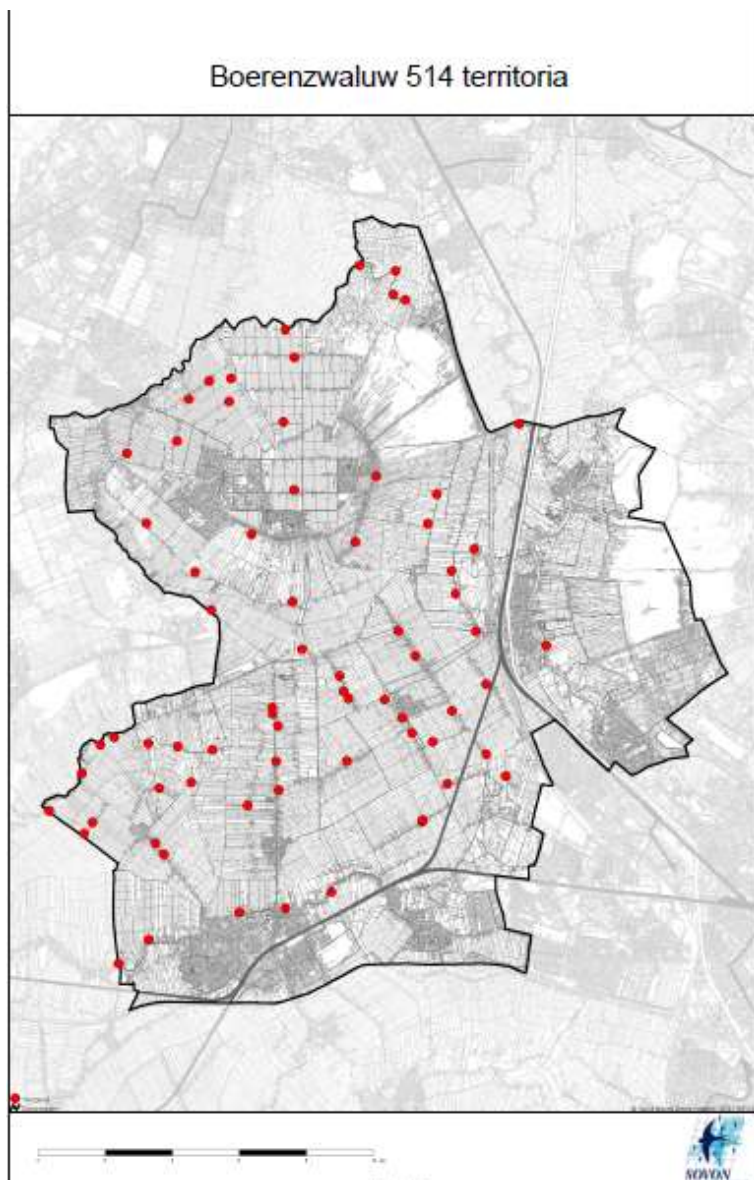
4. Resultaten

Resultaten 2015

In tabel 3 is het aantal getelde nesten van de eerste telling van de boerenzwaluw op de 71 bedrijven in 2015 weergegeven, naast de resultaten van 2011, 12, 13 en 14.

De aantallen nesten per bedrijf schommelen tussen 2011 en 2015 tussen de 5,6 en 6,8 per bedrijf. Daar moet worden aangetekend dat er vanaf 2013 één nieuwe deelnemer is bijgekomen met ruim 50 nesten en dat verscheidene deelnemers met 0 nesten zijn gestopt.

De meeste bedrijven hadden 2 tot 4 nesten: 23 bedrijven in 2015. Ook heeft een ruim aantal bedrijven tussen 5 en 8 nesten (14 deelnemers) en tussen de 9 en 16 nesten (14 deelnemers). Er waren in 2015 5 bedrijven met meer dan 17 nesten. Het hoogste aantal nesten in 2015 op één bedrijf was in 2015 64, met 30 nesten op een ander bedrijf als goede tweede. Het aantal bedrijven met meer dan 9 nesten is in 2015 groter dan in voorgaande jaren.

Kaart 1: ligging bedrijven waar boerenzwaluwen zijn geteld

Tabel 3. Aantal deelnemers met aantal bewoonde nesten per jaar (eerste telling)

Aantal bewoonde nesten	Aantal deelnemers 2011	Aantal deelnemers 2012	Aantal deelnemers 2013	Aantal deelnemers 2014	Aantal deelnemers
0	5	4	5	9	7
1	10	9	13	10	8
2 - 4	21	17	24	28	23
5 - 8	8	7	16	13	14
9 - 16	9	8	9	8	14
17 - 28	5	4	5	5	3
29-64			2	1	2
Totaal	353 bewoonde nesten	268 bewoonde nesten	463 bewoonde nesten	420 bewoonde nesten	485 bewoonde nesten
Gemiddeld	6,1 per bedrijf	5,6 per bedrijf	6,3 per bedrijf	5,7 per bedrijf	6,8 per bedrijf

Trends over vijf jaar

Om de resultaten goed te kunnen vergelijken, nemen we de 38 bedrijven waar de resultaten van 2011, '12, '13, '14 en '15 beschikbaar zijn. De resultaten van deze 38 bedrijven zien we tabel 4.

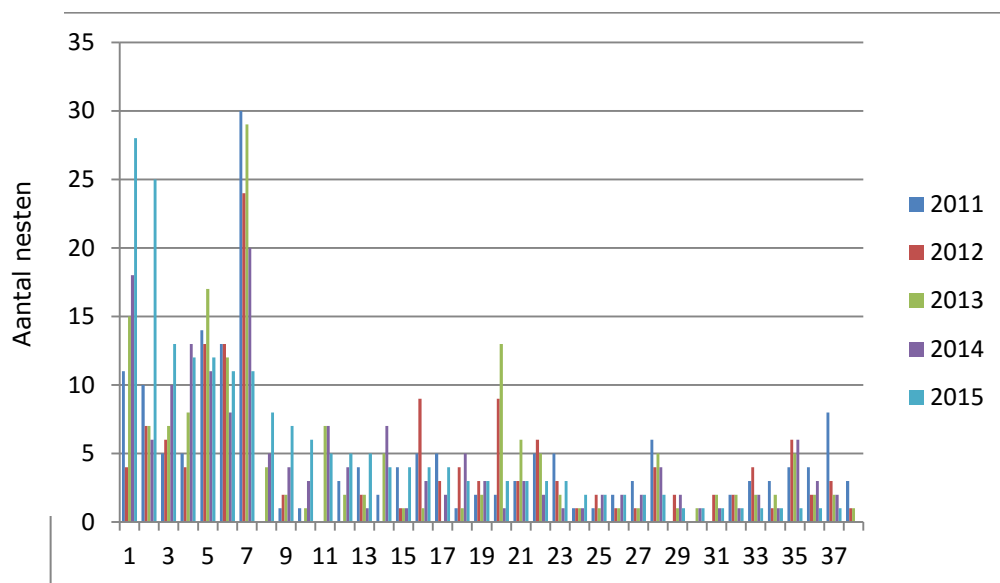
Tabel 4. Resultaten van nesten bij 38 deelnemers over vier jaar (eerste telling)

Aantal bewoonde nesten	2011	2012	2013	2014	2015
Totaal	201 bewoonde nesten	168 bewoonde nesten	178 bewoonde nesten	148 bewoonde nesten	171 bewoonde nesten
Gemiddeld	5,3 per bedrijf	4,4 per bedrijf	4,7 per bedrijf	3,9 per bedrijf	4,5 per bedrijf

Deze 38 bedrijven hebben in totaal 171 bewoonde nesten in 2015 bij de eerste telling. De aantallen nesten schommelen tussen de 150 en 200 bij deze bedrijven.

19 bedrijven hebben in 2015 minder nesten dan in 2011, veelal 1 à 2 nesten minder, met een uitschieter van 17. Drie bedrijven hebben evenveel nesten en op 16 bedrijven zijn meer nesten geteld dan in 2011, veelal 1 -3 nesten meer, met een uitschieter van 19 nesten meer.

Een grafische weergave van stijgers en dalers is te zien in grafiek 1. In grafiek 1 zijn de bedrijven geordend van het hoogste aantal in 2011 tot het laagste aantal in 2011.

Grafiek 1. Telresultaten bewoonde nesten boerenzwaluw op 38 bedrijven in 2011, '12, '13, '14 en '15 (eerste legsel).

In de grafiek is goed te zien hoe de aantallen per bedrijf sterk kunnen fluctueren tussen de jaren.

Met name op enkele bedrijven met grote aantallen nesten, zijn die aantallen fors afgenomen (van 28 naar 11 en van 25 naar 10 nesten). Van één plek is bekend dat zij (in 2012) het staldak hebben aanpast met lichtgevendende platen. Daar begint het aantal overigens weer toe te nemen (was 7). Een bedrijf geeft aan dat er roofvogels, kraaien en meeuwen achter de zwaluwen aan zitten. Één bedrijf heeft het vee in een andere stal, dus er zijn minder vliegen in de oude stal. Verder is sprake van wel rondvliegende zwaluwen, maar geen nesten en de aanwezigheid van uilen in de stal. Ook worden op

veel bedrijven veel huiszwaluwen gezien. Het is de vraag of deze twee soorten zwaluwen concurreren om de vliegen en muggen?

Een bedrijf daarentegen heeft een grote toename van 11 nesten in 2011 naar 30 nesten in 2015. Dit bedrijf heeft dwarslatjes aangebracht zodat de boerenzwaluw ook in de nieuwe stal weer nesten kan bouwen. Ook andere stijgers geven aan maatregelen te hebben getroffen: het aanbrengen van steunen/latjes, het open zetten van de staldeuren, het neerleggen van bagger en het leggen van kleden op het (warme) dak.

Op bedrijven met grote aantallen boerenzwaluwen zijn de omstandigheden prima, zoals de aanwezigheid van vee en daarmee van insecten, aanwezigheid van modder, oude schuurtjes met loze ruimten, erfbeplanting met insecten. Echter niet op alle bedrijven waar de omstandigheden ideaal zijn, komen grote aantallen voor. Sommige bedrijven geven aan dat de omstandigheden ideaal zijn en de zwaluwen toch niet in aantal toenemen (of slechts gering).

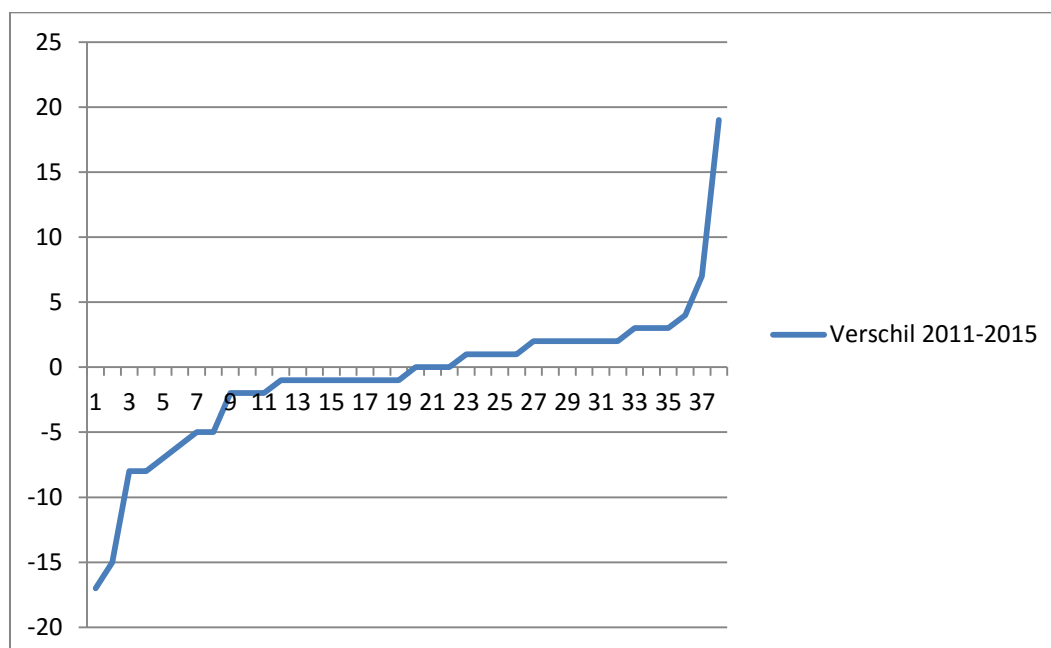
Samengevat zijn de oorzaken van afname:

- aanwezigheid buizerd, torenvalk, uil, kraaien, meeuwen;
- vee in andere stal;
- nieuwe lichtplaten op dak ligboxenstal;
- nieuwe stal heeft geen balken, randjes;
- geen vee meer.

Oorzaken van een toename zijn:

- staldeuren of raam opengezet;
- balkjes en richeltjes aangebracht;
- isolatie op dak schuur/hooiberg;
- creëren modderpoeltje.

Mogelijke verschillen kunnen ook voortkomen uit de verschillen in tellingen: in 2011 hebben de gebiedsregisseurs geteld, in 2012 de boeren en 2013 en 2014 een mix van gebiedsregisseur, boer en vrijwilliger. Hoewel alle tellers een handleiding hebben ontvangen van de SOVON-telmethode, is niet zeker of iedereen de juiste werkwijze heeft gehanteerd.

Grafiek 2. Afname, resp. toename van aantal getelde nesten boerenzwaluw op 38 bedrijven in 2015 t.o.v. 2011 (eerste legsel).

Tweede legsels 2015

In 2013, '14 en '15 zijn ook tweede legsels geteld, volgens de SOVON-telmethode. Op de 71 bedrijven zijn 370 tweede of derde legsels genoteerd. Dat is 5,2 nest per bedrijf. In 2014 was dat 4,4 nest per bedrijf en in 2013 4,2 per bedrijf. Mogelijk waren de vogels in 2015 iets later aan hun legsels begonnen dan in 2013.

Het voorjaar was in 2015 koud. Wellicht zijn veel zwaluwen daardoor wat later aangekomen. Ook werd tot laat in september nog melding gemaakt van aanwezige zwaluwen in de stallen. Mogelijk is het broedseizoen in 2015 dus iets verlaat. Dat zou invloed gehad kunnen hebben op de tellingen, die in een vast tijdsblok worden gedaan.

Van de 38 bedrijven die in alle 5 jaar gegevens hebben ingeleverd, zijn de aantallen 2^e legsels 94 in 2013 en 127 in 2014 en 109 in 2015. Dit bevestigt dus niet het vermoeden van een verlaat broedseizoen./

5. Maatregelen

Hoe waren de leefomstandigheden op de bedrijven voor de boerenzwaluw? Ieder jaar vragen we naar een verklaring van de resultaten en de uitgevoerde maatregelen.

De meeste deelnemers hadden vee: meestal melkvee, jongvee, schapen of paarden. Op vrijwel alle bedrijven waren houtwallen, knotwilgen of andere hagen binnen 300 m van de nestplek aanwezig. Ook was bij vrijwel alle deelnemers ruige mest binnen 200 m van de nestplek evenals modder aanwezig.

Bij de resultaten is al aangegeven welke specifieke oorzaken de deelnemers noemen voor de verschillen in aantallen en welke maatregelen ze hebben genomen. Veel maatregelen zijn zo vanzelfsprekend, dat ze niet eens genoemd worden.

Aan de respons en de begeleidende mailtjes merken we een grote betrokkenheid bij de deelnemers. De boerenzwaluw "leeft" als het ware onder de deelnemers. We hebben de indruk dat, als deelnemers eenmaal boerenzwaluwen hebben, ze er ook hun best voor willen doen. Op veel bedrijven is de kennis over en interesse in de boerenzwaluw, mede dankzij dit project, vergroot.

6. Publiciteit en educatie

In het voorjaar van 2015 hebben we meerdere keren de publiciteit gehaald.

Een mooi reportage van een enthousiaste deelnemer, fam. Doornenbal, die, een "paradijs" voor de boerenzwaluw creëert.

Een tweede artikel ging over het gebruik van de moderne media. In plaats van te tellen met uitschuifbare stokken en spiegeltjes, laat een van de gebiedsregisseurs dat je eenvoudig kunt tellen met een "selfiestick". Je maakt een foto en telt vanaf de smartphone vervolgens de eieren of jongen.

Iedere twee jaar organiseert LTO Noord op de proefboerderij van Zegveld (thans KTC Zegveld) scholendagen voor groep 7 en 8 van alle scholen uit de gemeente Woerden. De ANV had deze dagen een stand met o.a. informatie over de boerenzwaluw. Zo hebben bijna 2000 kinderen kennis kunnen maken met dit vogeltje. De stand stond onder een bewoond nest, dus de praktijk was dichtbij.

In september hebben we nog een excursie georganiseerd voor de deelnemers. Er was een slaapplek van de boerenzwaluw ontdekt in het riet bij Kockengen. Een aantal deelnemers, gebiedsregisseurs en vrijwilligers waren benieuwd om het fenomeen te gaan zien. Het zou een wonderlijk schouwspel worden hoe honderden zwaluwen zich verzamelen in het riet. Echter op de bewuste avond was het weer niet gunstig, het miezerde wat. We hebben het schouwspel niet gezien. Het vermoeden bestond ook bij de Natuurgroep Kockengen dat ze alsnog naar een andere slaapplek zijn uitgeweken.

GH

Paradijs voor boerenzwaluw

Campagne van Agrarische Natuurvereniging werpt vruchten af

HARMELEN | Een campagne van de Agrarische Natuurvereniging om de boerenzwaluw de ruimte te geven, werpt vruchten af. Steeds meer agrariërs nemen maatregelen. Het gaat vaak maar om kleine dingen: een gat in de muur maken of een half ruitje verwijderen. Daardoor kan de boerenzwaluw weer nestelen.

DOUWE ANNE VERBRUGGE

Ze scheren met dutzingsweekende vaart de schapenschuur in en uit. De boerenzwaluwen op het erf van Jan en Jeanette Doornenbal in Gerverscop zijn in hun sas. „De omstandigheden hier zijn perfect,” meldt Annelies de Hoop van de agrarische natuurvereniging. De Utrechtse Venen.

De Agrarische Natuurvereniging (ANV) voert sinds 4 jaar campagne om het boerenzwaluwen naar de zin te maken op boerenerven. De Hoop: „We voeren campagne en doen onderzoek naar de resultaten. Het enthousiasme en het aantal agrariërs dat maatregelen neemt ten behoeve van de boerenzwaluw, groeit.”

Hoewel het niet echt nodig is, hebben Jeanette en Jan de aanbevelingen van de ANV ter harte genomen. „Het kapotte stalnaam repareren we niet en de schuurdeur en het oude luik in een andere deur staan dag en nacht open. Zo kunnen ze in

▲ Jan en Jeanette Doornenbal in de schapenschuur waar vijf boerenzwaluwen hun nest hebben.

FOTO DOUWE ANNE VERBRUGGE

en uit vliegen,” zegt Jeanette Doornenbal.

Tocht

Boerenzwaluwen zijn gek op oude boerenschuren, weet Jan Doornenbal. „In die hoge nieuwe stallen en schuren kan meer wind en tocht zijn. En onder de stalen kap van een hooiberg is het te heet, alleen de

schaduwkant van zo’n hooiberg zoeken ze wel eens op. Nee, een oud lang schuurtje met dakpannen of riet: dat is ideaal voor de boerenzwaluw.”

Jan Doornenbal beseft dat het ene jaar het andere niet is. „Maar dat heeft vaak te maken met een koud voorjaar. Dan komen de zwaluwen later uit Afrika terug en

komen ze soms niet verder dan één broedsel. Bij normale weersomstandigheden hebben ze ieder jaar wel twee nestjes, heel soms drie.”

Vrolijk

De familie Doornenbal weet niet beter dan dat er altijd boerenzwaluwen op zijn erf zitten in Gerverscop, een buurtschap tussen Kockengen

▲ Boerenzwaluwen nestelen graag in boerenschuren. Daar dankt de vogel zijn naam aan. FOTO DOUWE ANNE VERBRUGGE

en Harmelen. „Vroeger waren het er wel meer. Het wemelde er echt van. Nu hebben we zo’n vijf nestjes. Op het moment dat ze invliegen is het hier wel weer een drukte van belang.”

Maar waar het bij de familie Doornenbal vooral om draait, is de liefde voor de boerenzwaluw. „Je wordt er zo vrolijk van. Soms ga ik een halfuurje buiten zitten om naar de zwaluwen te kijken. Die enorme behendigheid en dat gekwetter en getwiet, zo gezellig. Ze vergaderen ook echt met elkaar. ’s Avonds in de schuur hoor ik dat ze om en om met elkaar praten,” vertelt Jeanette.

„Als ze begin september naar Afrika teruggaan, is het hier plots oeravond stil. Dan weet ik: de zomer is voorbij.”

Bericht AD Groene Hart, 19 mei 2015

Nesten vaak hoog weggestopt Selfiestick handig bij nestcontrole

MIJDORECHT: Waarom gaan hannesen met een grote ladder als het ook met een selfiestick kan? Annelies de Hoop heeft een handige manier bedacht om de nesten van boerenzwaluwen te controleren.

MAARKE VAN OEFSTAD

De coördinator van de gebiedscommissie De Veen zet haar mobiele telefoon op de selfiestick en houdt de camera bij de nestreging. Klik, klik, klaar. Op de foto is precies te zien hoeveel er zijn. Daarvoor zijn ze alvast op de foto's.

De Hoop doet sinds een jaar of vijf de tellingen van de boerenzwaluwen in de regio Midden-Vlaanderen. De vliegenvliegende vogels bouwen hun nesten door de verdunde schuifdeuren en in de daken van de landbouw.

Niet iedereen staat met hannesen gebouwen en openstaande raamkozijnen ten gunste van grote stalen met stalen balken en gewelven. Daarom hebben ze speciale nesten gebouwd. Ze zijn met meubels en stalen balken en stalen balken gebouwd. Ze zijn met meubels en stalen balken gebouwd.

▲ Annelies de Hoop controleert een zwaluwnest, terwijl Corrie en Herman van Doorn toekijken. FOTO: CORRIE VAN DOORN

Buizen wordt het al onder een modern dak bleef, trichter het onderwiel met of de gebouwen daaronder ligt het landbouw.

Bij Corrie en Herman van Doorn aan de Middenweg in Middelste hebben de zwaluwen nog veel de ruimte. Alleen is de vogelstroom juist van het dak hoger dan verwacht. De Hoop: „Bij een andere boerderij, zitten de hannes op een veld van twee meter hoog. Dan kan ik nog met de camera in mijn telefoon voor de opening van het raamkozijn.

met hannes. Maar dat wil ik in deze weer maken met.”

Een jaar eerder met het gebiedscommissie over selfiestick camera's, ging bij De Hoop een lange reis. „In die tijd, die ga ik ook lopen.” Bij de gebiedscommissie bevestigde door al de groot op de veld, en het veld. De zwaluwen zijn inmiddels een jaar gewend. Ze wachten tot de Hoop een paar glazen heeft gesloten en vliegen vervolgens weer met eenmaal vijf vliegen naar hun nest.

zaterdag 11 en zondag 12 juli 2015

AD Groene Hart 12 juli 2015.

7. Conclusies en aanbevelingen

Het aantal deelnemers waarvan de gegevens zijn ontvangen, was in 2015 71. Met 4 nieuwe deelnemers ten opzichte van eerdere jaren. We zijn in 2011 begonnen met 58 deelnemers. Het enthousiasme om mee te doen neemt toe.

Ook is de respons goed, mede doordat gebiedsregisseurs de tellingen meenemen tijdens hun bezoek aan het bedrijf in verband met agrarisch natuurbeheer. Ook de boeren die zelf tellen zorgen voor een goed eerespons, zeker na een herinnering per mail.

In 2015 zijn bij de 71 deelnemers in de eerste telling 485 bewoonde nesten geteld. In de tweede telling zijn nog eens 370 legfels gevonden.

Er is een grote spreiding in aantal nesten tussen de deelnemers: van nul tot 64 bewoonde nesten per deelnemer. Er zijn in 2015 vijf bedrijven met meer dan 17 bewoonde nesten, maar ook waren op zeven bedrijven geen bewoonde nesten in de

eerste telling aanwezig. Die hadden in de tweede telling ook geen bewoonde nesten (meer). Deze deelnemers hadden tot 2013 nog een tot zeven nesten.

Van 38 bedrijven zijn gegevens van vijf opeenvolgende jaren beschikbaar. Die bedrijven zijn met elkaar vergeleken. Deze 38 bedrijven hebben in totaal 171 bewoonde nesten in 2015, 148 in 2014, 178 in 2013, 168 in 2012 en 201 in 2011. Op het merendeel van de bedrijven wordt in 2015 minder nesten geteld dan in 2011. De gemiddelde aantallen per bedrijf schommelen tussen 3,9 (in 2014) en 5,3 (in 2011).

Een verklaring van de teruggang ten opzichte van 2011 is lastig te geven. Men spreekt van een koude en nat voorjaar in zowel 2012 als 2013. Ook 2015 was koud, waardoor mogelijk later dan normaal de boerenzwaluwen zijn gaan broeden. Het voorjaar van 2014 was weer zeer gunstig (droog en warm). Mogelijke verschillen kunnen ook voortkomen uit het verschil in tellers tussen de jaren. Nesten die het ene jaar niet zijn geteld, zijn wellicht een ander jaar wel geteld door een andere teller. Vanaf 2013 zijn de tellers steeds dezelfde.

Bij de meeste deelnemers zijn de leef- en broedomstandigheden op en rond hun erf geschikt voor de boerenzwaluw. Veel deelnemers geven aan ook extra dingen te doen voor de boerenzwaluw, zoals latjes aanbrengen, draden spannen en vliegopeningen creëren.